

Interpretation of a medieval story about Tristan and Isolde in Lesya Ukrainka's poem "Isolde Beloruk"

Інтерпретація середньовічного сюжету про Трістана та Ізольду в поемі Лесі Українки «Ізольда Білорука»

Katerina Khoma

Ph.D. in Philology,
senior lecturer

Катерина Хома

кандидат філологічних наук,
старший викладач

E-mail: katiakaterina@ukr.net
orcid: orcid.org/0000-0002-6789-4614

Pereiaslav-Khmelnitsky
Nryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: January 06, 2021

Revised manuscript accepted: January 08, 2021

ABSTRACT. *The article considers the main aspects of Lesya Ukrainka's neo-romantic work on the example of the poem "Isolde Biloruka".*

In the early twentieth century, one of the leading creative methods in Ukrainian literature is neo-romanticism. Neo-romanticism was most fully outlined in the work of Lesya Ukrainka, who tentatively called it "neo-romanticism." The poetess reveals her understanding of this method in the work "The latest social drama", where she pays great attention to the neo-romantic hero – a strong, strong-willed, independent personality.

Lesya Ukrainka, as a bright creator of neo-romanticism in Ukrainian literature, tries to enrich national literature with new plots, figures, and problems. The Middle Ages gave rise to many literary themes and plots, which in literature are called eternal. One of the most famous is the story of the immortal love of Tristan and Isolde, which also interested Lesya Ukrainka. Generated by the culture of the Middle Ages and understood only in its context, the legend of Tristan and Isolde did not disappear with the decline of medieval ideals. Each era in its own way comprehended the legendary love of the heroes, each writer saw in the plot of this legend the opportunity to present their own ethical positions. The desire to rediscover world stories in Ukrainian literature leads the author's interest in epic poetry. Here she tries to combine the epic

image of the characters, lyrical emotionality and sophistication. A striking example is the treatment of a medieval story about the love of Tristan and Isolde. The author manages to divert attention in the work to the image of Isolde Biloruka, who in the original legend appears as a secondary image, endowed with a rather stingy negative characteristic. In Lesia Ukrainka, Izolda Biloruka is a heroine of the new age, the antithesis of a disenfranchised medieval woman. She is strong, strong-willed, determined, able to fight to the last for her right to be with her lover to the end. In this image, the author skillfully combined the medieval ideal of beauty and love with the feminist tradition of female strength and intelligence.

Key words: lyric epic, world image, legend, neo-romanticism, poem, Lesia Ukrainka..

Вступ. На початку ХХ ст. одним з провідних творчих методів в українській літературі стає неоромантизм. Найповніше неоромантизм окреслився у творчості Лесі Українки, яка умовно назвала його «новоромантизм». Своє розуміння цього методу поетеса розкриває у праці «Новейшая общественная драма», де неабияку увагу авторка приділяє неоромантичному героєві – сильній, вольовій, незалежній особистості. Привертає увагу також зацікавленість поетеси світовими образами і сюжетами, які вона намагається переосмислити в неоромантичних тенденції. Зокрема цікавими у цьому платі постають сюжет та образи поеми «Ізольда Білорука».

Матеріал і методи дослідження. Методи дослідження: культурно-історичний (аналіз поеми «Ізольда Білорука» в річищі теорії неоромантизму), компаративний (порівняльний аналіз сюжету середньовічної легенди і поеми Лесі Українки).

Результати та їх обговорення. Епічність притаманна багатьом поезіям Лесі Українки. Відчутне тяжіння поетеси до оповідності, зображення розлогих картин, деталізації явищ в укладанні віршів у поетичні цикли. Ширше ці елементи представлені в баладах, легендах поемах, які, однак, не позбавлені й ліричного струменя. Епічна поезія Лесі Українки є цікавим літературним феноменом з огляду на взаємодію в ній в новій якості епічного, ліричного і драматичного.

Окремої уваги заслуговує прагнення поетеси збагатити українську літературу новими темами і сюжетами, продемонструвати можливості рідної літератури у площині перенесення і осмислення в ній світових сюжетів і образів. Тож в ліро-епосі письменниці переважають неукраїнські сюжети.

Епоха Середньовіччя дала початок багатьом літературним темам та сюжетам, які в літературі прийнято називати вічними. Одним з найвідоміших є сюжет про невмируще кохання Трістана та Ізольди. Породжена культурою Середньовіччя і зрозуміла лише в її контексті, легенда про Трістана і Ізольду не зникла разом із занепадом

середьовічних ідеалів. Кожна епоха по-своєму осмислювала легендарне кохання героїв, кожний письменник бачив у сюжеті цієї легенди можливість викладу власних етичних позицій. Найбільш вагомими є романи, написані нормандським трувером Тома (1170 р.) і французьким – Берулем (1190 р.). Найкраще зберігся твір німецького мінезингера Готфріда Страсбурзького у в жанрі епічної куртуазної поеми (1205–1215 рр.), що спонукав учених розглядати її в контексті лицарської літератури.

Французький вчений Жозеф Бедьє дослідив усі існуючі версії історії кохання Трістана та Ізольди та здійснив наукову реконструкцію «пралегенди». Він надрукував для широкого кола читачів науково-популярний переказ роману Беруля (1902–1905 рр.). Роман про Трістана і Ізольду в обробці Бедьє знала й Леся Українка.

Своєрідної творчої обробки зазнала ця мандрівна середньовічна легенда і в поемі Лесі Українки «Ізольда Білорука» (1912). У примітці до неї автор вказує на джерела твору: «Основа сеї поеми взята з середньовічного роману «Трістан та Ізольда», що колись у численних версіях та різних мовах був широко розпросторений по всіх європейських, в тім числі і по слов'янських сторонах. Зміст його – фатальне та нещасливе кохання лицаря-васала Трістана і його королеви Ізольди Злотокосої. Се кохання повстало з чарівного дання, любовного напою, випитого через помилку. В деяких версіях згадується ще й друга Ізольда – Білорука, що кохалася з Трістаном тоді, як він був у розлуці з першою милою – Ізольдою Злотокою» (Леся Українка, 1975: 97).

Авторка поеми через заголовок дає точну вказівку читачеві на те, що на увагу в її творі заслуговує не щаслива у взаємному коханні Ізольда Злотокоса, яку безмежно кохає Трістан, а нещасна, з нерозділеним коханням Ізольда Білорука, про яку є лише згадки у деяких варіантах роману.

Історія про любов Трістана та Ізольди відстоює право людини на вільне кохання. Герої середньовічної легенди стають жертвами феодалних уявлень про стосунки сюзеренів та їх васалів. Трістан покохав Ізольду Злотокоосу, але вірний обов'язку васала, віддає її за дружину своєму королю Марку. Наступні події сюжету сконцентровано навколо протистояння між почуттям обов'язку та коханням героїв твору. Після численних випробувань Трістан змушений покинути свою кохану, він одружується з іншою – Ізольдою Білорукою, але його любов така велика, що він залишається вірним Ізольді Злотокосій і не може пережити розлуку з нею. Роль Ізольди Білорукої – ображеної дружини, в усіх варіантах переказів епізодична. Її психологічний портрет, на думку Т. Горанської, досить нескладний (Горанська, 2012: 162). Кохаючи Трістана, через ревності Ізольда Білорука зважується на жорстокий вчинок: не бажаючи зустрічі Трістана із своєю суперницею, вона приносить йому неправдиву звістку і стає причиною смерті Трістана та

Ізольди Золотокосої. Ізольда Білорука не викликає ні уваги, ні симпатій авторів, що зверталися до цього сюжету. Лише Леся Українка, написавши поему «Ізольда Білорука», присвятила їй саме Ізольді Білорукій, створивши по суті зовсім новий, глибокий і складний образ. У своїй поемі, на відміну від середньовічної легенди, поетеса зосереджує увагу на «любобному трикутнику» – стосунках між Трістаном та обома Ізольдами.

Ізольда Білорука зустрілася з Трістаном в той час, як він блукав у лісі, сумуючи за Ізольдою Злотокою. І почувши, що дівчину також зовуть Ізольда, Трістан горнеться до неї, не зважаючи на те, що краса і вдача Білорукої не зможе замінити йому Золотокосу. Прагнучи щастя кохання, Ізольда Білорука йде на хитрість: за допомогою феї Моргани чорнява Ізольда змінює свою вроду, щоб уподібнитись Ізольді Злотокою. Фея дістала для її коси золота сонця, а для очей морської блакиті. Та не змогла змінити вдачу дівчини:

Що схочеш, – кохана доню,
тобі я зміню в одну мить,
одного не зможе Моргана –
твоєї душі одмінить (Леся Українка, 1975: 100).

Така казкова трансформація розкриває силу характеру Ізольди Білорукої, яка заради кохання здатна втратити свою індивідуальність. Рішуча, вольова, вона йде до кінця, навіть тоді, коли усвідомлює, що її коханий дотепер не забув Ізольду Злотокою. Леся Українка створює, по суті, зовсім новий, надзвичайно глибокий і складний образ Ізольди Білорукою.

Авторка майже не торкається історії Трістана та його любові до Ізольди Злотокою. В кількох рядках передано тугу Трістана за коханою. Ізольда Білорука наділена також зовнішньою красою, як і її суперниця. Але її краса – це повна протилежність, до таких милих Трістану рис Злотокою. Портрет Ізольди Білорукої з поеми Лесі Українки належить до кращих жіночих портретів української літератури:

Мов доля непоборна була її краса,
і чорна, мов те горе, була її коса.
Хороші в неї очі і темні, мов одчай.
Хто гляне в теє пекло Той забуває рай.

(Леся Українка, 1975: 97).

Коли Ізольда з'являється перед Трістаном в подібі Злотокою, він щасливий, забуває про свою любов до дружини. У сповненому драматизмом та поетичності діалозі розкривається вся сутність справжніх почуттів Трістана. Герой думаючи, що говорить до Ізольди Злотокою переконує: «Вона забудеться тепер, як ночі тінь минула!» Тоді Ізольда питає: «Трістане! Що коли вона про тебе не забула?» На це він відповідає: «Нехай вона в Єрусалим Іде на прощу боса. Тепер до мене прибула Ізольда Злотокою» (Леся Українка, 1975: 101).

Усвідомлення того, що Трістан ніколи її не кохав і не покохав, навіть, якщо в жертву буде принесено її індивідуальність, робить Ізольду Білоруку ще сильнішою у своєму прагненні будь що залишитися з ним. Сповнена почуття ображеної жіночої гордості, героїня поеми знову перетворюється на чорнокосу. Але перетворення цього разу торкається і її душі: на змінну добрій дівчині, з «лілейними» руками, яка втішала засмученого Трістана, з'являється пристрасна жінка, готова захищати свої права навіть ціною життя.

Далі події розгортаються так само, як і в лицарських романах. Ізольда Білорука, послана важкохворим Трістаном подивитись, чи не видно судна на горизонті, сповіщає, що з'явилося судно з чорним вітрилом (знак того, що Ізольда Золотокоса не приплила).

І мовчки йде Ізольда Білорука
на берег моря, на високий шпиль...
Ох, щось біліє здалека на морі!
Вітрила то чи тільки піна хвиль?..
Вернулася Ізольда Білорука.
Трістан питає: «Що? Яка яса?» –
«Щось мріє там далеко у просторі».–
«Щось біле?!» – «Чорне, як моя коса».

(Леся Українка, 1975: 101).

Вона усвідомлює, що сказане нею призведе до фатального наслідку, однак для неї цей обман постає єдиною можливістю залишити Трістана біля себе, не віддавати його суперниці.

Леся Українка змінює сюжет поеми. Ізольда Золотокоса в її поемі не помирає разом із Трістаном. Це дає змогу у фіналі звести двох суперниць над тілом коханого. На питання Ізольди Золотокосої, чи її Трістан справді помер. Ізольда Білорука відповідає:

Ізольдо Злотокоса, Бог розсудить,
Чий був Трістан, чи твій, чи, може, мій,
Та бути з ним аж до його сконання
Дісталось таки мені одній.
Ти не привезла чорного вітрила,
Не жалібна – ясна твоя краса.
Та милий в гріб не ляже непокритий,
Його покрие чорная коса»

(Леся Українка, 1975: 102).

Висновки. Авторка не виголошує свого ставлення до жодної із суперниць. Їхнє кохання і їхня трагедія – індивідуальні. Так само, як і думка читача. Безперечної постає майстерність поетеси у змалюванні двох жіночих психотипів. Ізольда Золотокоса постає втіленням смиренної середньовічної жінки, яка нездатна протистояти несправедливій жорстокій долі, тоді як Ізольда Білорука постає втіленням нової моралі епохи фемінізму. Рішуча, вольова, сильна духом вона бореться за своє кохання і гідність до останнього.

Література

1. Горанська Т. В. Нове прочитання середньовічного сюжету про Трістана та Ізольду в поемі Л. Українки «Ізольда Білорука». Міжкультурна комунікація: проблеми та перспективи : збірник наукових праць. 2012. Випуск. 1. С. 161-166.
2. Леся Українка. Поеми. Поетичні переклади. Зібрання творів у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 2. 368 с.

References

(Транслітерація)

1. Gorans`ka T. V. Nove prochyttannya seredn`ovichnogo syuzhetu pro Tristana ta Izol`du v poemi L. Ukrayinky «Izol`da Biloruka». Mizhkul`turna komunikaciya: problemy ta perspektyvy : zbirnyk naukovykh pracz. 2012. Vy`pusk. 1. S. 161-166. [in Ukrainian].
2. Lesya Ukrayinka. Poemy. Poetychni perekklady. Zibrannya tvoriv u 20 t. K. : Naukova dumka, 1975. T. 2. 368 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються основні аспекти неоромантичної творчості Лесі Українки на прикладі поеми «Ізольда Білорука». Леся Українка як яскравий творець неоромантизму в українській літературі намагається збагатити національну літературу новими сюжетами, постатями, проблемами. Прагнення по-новому розкрити світові сюжети в українській літературі призводить до зацікавлення авторки епічною поезією. Тут вона намагається поєднувати епічність зображення характерів, ліричну емоційність і витонченість, драматизм. Яскравим прикладом слугує обробка середньовічного сюжету про кохання Трістана та Ізольди. Авторці вдається переключити увагу у творі на образ Ізольди Білорукою, яка у оригінальній легенді постає другорядним образом, наділений досить скупкою негативною характеристикою. У Лесі Українки Ізольда Білорука – героїня нового часу, антипод безправній середньовічній жінці. Вона – сильна, вольова, рішуча, здатна боротися до останнього за своє право бути поряд із коханим до кінця. У цьому образі авторка майстерно поєднала середньовічний ідеал краси і кохання з феміністичною традицією жіночої сили і розуму.

Ключові слова: ліро-епос, світовий образ, легенда, неоромантизм, поема, Леся Українка.

Хома Катерина. Інтерпретація середньовічного сюжету о Трістане и Изольде в поэме Леси Украинки «Изольда Белорукая». В статье рассматриваются основные аспекты неоромантического творчества Леси Украинки на примере поэмы «Изольда Белорукая». Леся Украинка как яркий представитель неоромантизма в украинской литературе пытается обогатить национальную литературу новыми

сюжетами, образами, проблемами. Стремление по-новому раскрыть мировые сюжеты в украинской литературе приводит к заинтересованности автора эпической поэзией. Здесь она пытается сочетать эпичность изображения характеров, лирическую эмоциональность и утонченность, драматизм. Ярким примером этому служит обработка средневекового сюжета о любви Тристана и Изольды. Автору удается переключить внимание в произведении на образ Изольды Белорукой, которая в оригинальной легенде является второстепенным образом, наделенным достаточно скупой негативной характеристикой. У Леси Украинки Изольда Белорукая – героиня нового времени, антипод бесправной средневековой женицине. Она – сильная, волевая, решительная, способная бороться до последнего за свое право быть рядом с любимым до конца. В этом образе автор мастерски соединила средневековый идеал красоты и любви с феминистической традицией женской силы и ума.

Ключевые слова: лиро-эпос, мировой образ, легенда, неоромантизм, поэма, Леся Украинка.